

*Dan Basarab NANU**

ARTĂ ȘI ARHEOLOGIE ÎN ZONA GALAȚI (EPOCA PREMODERNĂ ȘI MODERNĂ)

- Rezumat -

Cercetările arheologice, informațiile călătorilor străini, investigațiile privind repartizarea produselor artistice, printr-o atentă analiză obiectivă din partea cercetătorului, pot aduce câteva elemente interesante în cunoașterea zonei Galați și a elementelor istorice ce au făcut ca o anumită apetență către anumite categorii din arta plastică și decorativă să fie prezentă aici. Trecerea succintă în revistă a marcărilor arheologice argumentează prin evidența amplasamentelor, diferența între areal de locuire și ceea ce a devenit vatra orașului. Din punct de vedere documentar nu putem să nu recunoaștem o atestare destul de târzie a orașului.

Diferența între ambientarea zonei productive și cea rezidențială, dintre orașul de sus și orașul de jos este sesizată de mai toți contemporanii care ne-au lăsat mărturii scrise despre Galați. Nu putem vorbi despre un oraș în adevăratul sens al cuvântului până în secolul al XIX-lea, însă la Galați se opresc domnitorii în drumul înspre sau dinspre Sтамbul. Din Galați vin cele mai mari redevențe către domnie. De la negustorii gălățeni se împrumută și domnitorii. Așezarea devine treptat cea mai mare schelă a Moldovei care asigură respirația economică prin comerț.

În esență, însă, lucrurile sunt totuși cam departe de contextul citadin din alte spații, lucru valabil de altfel nu numai pentru Galați. Imaginile de epocă atestă și ele insolitul ambientării urbane. Aglomerări de clădiri și biserici pe malul înalt al Dunării și o atmosferă pestriță în rest.

Orașul are un anumit repertoriu, evident racordat la variantele de sorginte grecească, slavă ori de respirație apuseană, în timp ce în teritoriu constatăm o menținere a tradiției filtrată prin capacitatea meșterilor populari de a răspunde nevoii de înnobilitare a lăcașurilor reprezentative pentru comunitate.

Amestecul de stiluri este caracteristic în ceea ce privește structura compozițională și decorația spațiilor de locuit, ori sedii de instituții, în timp ce în sfera cultului se păstrează tradiția seculară a așezămintelor bisericesti, uneori, cu adaptări la configurația aparte a orașului în sensul inexistenței unor fortificații.

Decorația ansamblurilor rezidențiale din oraș sau a conacelor din teritoriu subliniază apartenența la un stil eclectic care compune însă un facies plastic insolit pentru habitatul gălățean până către începutul secolului XX. Am folosit termenul

* Muzeul de Artă Vizuală Galați (db_nanu@yahoo.com).

insolit datorită evidenței conglomeratului de atitudini, preferințe, realități valabile mulți ani după termenul limită la care ne-am oprit incursiunea.

Cuvinte cheie: artă, arheologie, zona Galați, premodern, modern.

**ART AND ARCHAEOLOGY IN THE AREA OF GALAȚI
(THE PREMODERN AND MODERN PERIODS)**

- Abstract -

Through a thorough, objective analysis of the researcher, the archaeological studies, the information coming from the foreign travelers and the investigations regarding the distribution of the artistic articles can offer some interesting elements that help knowing the area of Galați and the historical elements which led to the presence of some categories of fine and decorative art here. A brief review of the archaeological marks proves the difference between the area of habitation and the one that became the precincts of the city. From a documentary point of view we have to admit a rather late attestation of the term.

The difference between the level of development of the productive area and of the residential one, between the upper city and the lower one was noticed by almost all contemporaries who left us written statements regarding Galați. Even if we cannot label Galați as a town, in the true sense of the word, before the twentieth century, the princes used to stop in Galați, on their way to or from Istanbul. The biggest ground rents for the reign were coming from Galați. Moreover, the princes themselves used to borrow money from the merchants of Galați. Gradually, the settlement becomes Moldavia's scaffolding, securing the economic breathing through its trade.

Essentially, things are rather far from the urban context of other areas and this fact holds true not only for Galați. The photos of the age confirm the uncommon urban ambience. There were agglomerations of buildings and churches on the banks of Danube river and a motley environment elsewhere.

The city has a certain flavor, obviously connected to its inhabitants of Greek, Slavic and Western origin, while on-site we notice the preservation of a tradition through the ability of the folk craftsmen to ennoble the buildings that are representative for the community.

In respect of the composition structure of the decorations of the residences or institutions, the mixture of styles is characteristic, while in the area of religion, the secular tradition of the churches (sometimes adapted to the distinctive configuration of the city, where the fortifications are not found) is preserved.

The decoration of the residential complexes in the city or of the mansions in the county emphasizes the eclectic style that formed the unusual plastic aspect of the architecture in Galați before the beginning of the twentieth century. We used the term

“unusual” because of the mixture of attitudes, preferences, realities that were still present many years after the moment in time we ended our research.

Keywords: art, archaeology, Galați area, premodern, modern.

În cadrul cercetării *Artă și arheologie în zona Galați (epoca premodernă și modernă)* se încearcă, în primă fază, identificarea arealului de manifestare a vetrei orașului și originile sale. Arheologic, se atestă existența unor urme semnificative, incluzând epoca bronzului¹, Hallstatt-ul², epoca dacică, romană, daco-romană³, secolele X - XI⁴, toate acestea însă aflate în arealul actual al orașului și nu în zona ce se va constitui ca spațiu de origine a așezării inițiale. Cu alte cuvinte, spațiul unde au fost făcute marcări arheologice ce atestă o continuitate pe secvențe temporale nu se include în sfera originilor orașului în sensul trecerii de la o structură antică la una citadină.

Documentele de epocă medievală sau reflexele informaționale târzii referitoare la Galați se referă la spațiul din imediata apropiere a Dunării pe terasa înaltă față de firul apei.

Cu toate descoperirile arheologice surprinse mai ales în partea de nord a actualului oraș, ce marchează diverse epoci istorice, coerența de locuire, în sens de așezare, este asigurată de descoperirile datate începând cu secolul al XVI-lea pe platoul din vecinătatea bisericii Precista, pe malul Dunării⁵. Favorabilă locuirii, în sens generic, se dovedește a fi zona mărginită de ravenele Țiglinei, cursul Siretului și al Dunării, iar cea mai puțin favorabilă, din acest punct de vedere, terasa înaltă a

¹ M. Brudiu, *Deux tombes tumulaires de la zone de Galați*, în „Revue d’archeologie et d’histoire ancienne. Nouvelle Serie” XXIII, 1979, p. 323.

² N. Gostar, *Săpăturile și sondajele de la Șendreni – Bârboși*, în „Materiale și Cercetări Arheologice”, VIII, 1962, p. 509 (Se menționează descoperirea de ceramică hallstattiană pe malul de vest al Bălții Mălina, în apropiere de Gara Barboși, pe promontoriu); D. Gh. Teodor, *Descoperirile arheologice de la Șendreni – Galați*, în „Danubius”, I, Galați, 1967, p. 129 și urm. (sec. X - XI suprapune un strat hallstattian).

³ S. Sanie, *Civilizația romană la est de Carpați și romanitatea pe teritoriul Moldovei (sec. II î.e.n. - III e.n.)*, Editura Junimea Iași, 1981; I.T. Dragomir, *Monografia arheologică a Moldovei de Sud*, I, în „Danubius”, Galați, XVI, 1996, pp.373 - 535; C. C. Petolescu, *Dacia și imperiul roman. De la Burebista până la sfârșitul antichității*, Editura Teora, București, 2000.

⁴ D. Gh. Teodor, *op.cit.* (cercetare sistematică a unui nivel de locuire din sec. X-XI datat cu monedă Roman III Arghiros, 1028–1034, descoperită pe podeaua unei locuințe).

⁵ A. Anghel, *Observații cu privire la zonele locuite în orașul medieval Galați*, în „Danubius”, Galați, XI-XII, 1985, p.76.

fluviului. Această zonă va fi însă folosită pentru o locuire cu un caracter aparte, aceea de așezare ce se va dezvolta spre noțiunea de târg și apoi de oraș.

Începând cu secolul al XVI-lea, atât descoperirile arheologice cât și izvoarele scrise atestă existența Galaților în spațiul din imediata apropiere a Dunării, pe malul înalt în care fluvial avansează, în unele locuri creând condiții excelente pentru acostare și lansare de nave.

Din punct de vedere documentar avem informații care nu își găsesc susținerea științifică privind o marcare foarte veche a așezării.

Referitor la numele orașului, se acceptă explicația lui Ion Bogdan, care explică numele plecând de la rădăcina „gal”, cu sensul inițial de „murdar” sau „noroii”, transformat apoi în „negru”, la care se adaugă sufixul „at”, formă destul de răspândită în slava meridională⁶.

Legarea originii orașului de cele 80 de goroduri cucerite de Sviatoslav, cneazul de Kiev, la 696, cu ocazia luptelor împotriva bulgarilor⁷, „Toparhul Grec” ce menționează o locuire intensă la Dunărea de Jos⁸, „Harta lui Edrisi” (1154)⁹, lista orașelor care și-au trimis delegații la Conciliul de la Constanța (1414 - 1418)¹⁰ trebuie, credem, înțelese doar ca tradiții rămase în mentalitatea celor care au emis documente mai târziu privind bogăția zonei și capacitatea de acumulare prin poziționarea geografică favorabilă (o intersecție a drumurilor ce uneau răsăritul, centrul și estul Europei).

Multă vreme a fost considerat ca primă atestare documentară hrisovul din 23 septembrie 1445, prin care mănăstirea Humorului era scutită de taxe privind peștele adus de la Galați¹¹. Documentul astăzi nu mai poate fi considerat ca primă mențiune documentară absolută privind orașul Galați¹².

⁶ I. Bogdan, *Diploma bîrlădeană din 1134. Principatul Bârladului*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice”, s. II, tom. XI, București, 1889, p. 226.

⁷ C.C. Giurescu, *Tîrguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, Editura Academiei Române, București, 1967, p.27; I. T. Dragomir, *op.cit.*, p. 669.

⁸ M. Nystazopoulos, *Note sur l'Anonyme de Hase, improprement appele Toparque de Gothie*. În: *Bulletin de correspondance hellenique (Paris)*, I, 1962, p. 319-326; I. T. Dragomir, *op.cit.*, p. 670; Gr. Lazarovici, Șt. Stanciu, *Municipiul Galați. Album Monografic*, Galați, 1999, p.31.

⁹ C. Bratescu, *Dobrogea în secolul XII: Bergean, Paristrion*, în „Analele Dobrogei”, an I, nr.1, 1920, p. 36; P. Păltănea, *Istoria orașului Galați de la origini până la 1918*, partea I, Editura Porto-Franco, Galați, 1994, p. 37.

¹⁰ C. I. Karadja, *Delegațiile din țara noastră în Conciliul de la Constantza (în Baden), în anul 1415*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice”, s. III, tom VII, 1927, p. 70; I. Brezeanu, N.G. Munteanu, *Județul Galați*, Galați, 1972, p. 56; P. Păltănea, *op.cit.* p. 38.

¹¹ M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. II, Iași, 1932, p. 235; P. Păltănea, *op.cit.*, p.39.

¹² L. Șimanschi, *Precizări cronologice privind Istoria Moldovei între anii 1432 – 1447*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A. D. Xenopol”, Iași, VII, p.70.

Este în același timp incontestabil faptul că la Dunăre existau o serie de sate sau așezări de pescari intrate în sfera de interes a Moldovei în ceea ce privește comerțul cu pește. Un fond de referință probabil există, mult mai important decât satul de la Gârla Brateșului amintit în documentul din 15 iulie 1448, sat oricum altul decât viitorul Galați¹³.

Primul document acceptat privind atestarea orașului ca oraș este harta lui Georg Reicherstorffer, „Chorographia Moldovei”, Colonia, 1541, cu mențiunea că celebra notare a așezării cu „trei turnuri” apare numai în ediția din 1595¹⁴. Este evident că prima mențiune documentară, aparținând secolului al XVI-lea, cu referire la o situație din prima jumătate a secolului, trebuie să aibă antecedente privind apariția și dezvoltarea orașului. Aceasta nu înseamnă că trebuie neapărat să căutam origini multimilenare ale acestui habitat. Trebuie să acceptăm ideea unei apariții și dezvoltări explozive pe considerente pur și simplu economice.

Demonstrată arheologic, zona de origine a orașului, malul înalt al Dunării, nu este un areal propice pescuitului, însă este un spațiu ideal pentru acostarea navelor, pentru comerț. Pierderea Chilei și a Cetății Albe a însemnat pentru Moldova nevoia de a găsi un alt debușeu în privința comerțului. Galații au fost soluția. De aici, dezvoltarea explozivă, de aici subordonarea directă a orașului către administrarea centrală, înființarea pe pământ domnesc, de aici acea aglomerare de meșteșugari, negustori, străini din toate colțurile lumii, de aici acea altă deschidere care oferă caracterul insolit al zonei.

Coordonatele politico-economice au făcut ca așezarea de la malul Dunării să devină punctual esențial al Moldovei în domeniul comerțului.

În *Istoriile Țării Românești și a Țării Moldovei* (1773) la capitolul despre Alexandru cel Bun există următoarea informație: „În vremea acestui domn venit-au pre la Moldova, Andronic Paleologul... Petrecutu-l-au Alexandru Vodă cu multă cinstire până la Galați ...”¹⁵. În concluzie, în secolul al XVIII-lea, orașul era atât de

¹³ D. Ciurea, *Situația internă a Moldovei în epoca lui Ștefan cel Mare*, în „Studii”, X, 1957, nr. 6, p.73 ; Idem, *Câteva date privind istoricul Galaților* (sec. VI-XVIII), în „Studii și Cercetări Științifice”, Istorie, Iași, VIII, 1957, nr.1, p. 227; C. D. Căldăraru, *Moșia “Balta Brateșului” din Ținutul Covurluiului (1448-1847)*, Editura Muzeului de Istorie Galați, Galați, 2014, p.68.

¹⁴ P. Păltănea, *op.cit.*, p.40; I. Totoiu, *Cu privire la cea mai veche „Descriere a Moldovei”*, în „Studii”, XII, nr.3, 1959, pp.130-131; M. Holban, *În jurul Chorografiilor lui Reichersdorffer*, în „Studii”, XVIII, nr.1, 1965, p.148; *Călători străini despre țările române*, vol.1, București, 1968, p.202; Șt. Stanciu, M. Stroia, *Orașul Galați în relatările călătorilor străini (De la începuturile sale până la 1848)*, Editura Biblioteca Bucureștilor, 2004, pp. 8-9.

¹⁵ Al. Elian, „Moldova și Bizanțul în secolul al XV-lea”, în *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1964, p.119 și urm.

important încât o vizită a unui personaj marcant, în speță împăratul Bizanțului, nu putea să nu treacă prin Galați. Critica istorică nu acordă credit acestei informații.

Întotdeauna orașul va fi receptat ca o posibilitate fantastică pentru dezvoltare dar cu serioase probleme în ceea ce privește includerea în standardele considerate normale în epocă. Agitație portuară, marcarea câtorva clădiri importante, peisaj oarecum pitoresc, adunătură de cocioabe de lemn dar și străzi pline de animație, case cu etaj și prăvălii la parter, abundență de mărfuri, construcții de nave, prețuri mici, foarte mult pește, într-un cuvânt atmosferă insolită. Principala problemă a fost dintotdeauna asigurarea în bune condiții a legăturilor dintre zona rezidențial – comercială (orașul de sus) și port (orașul de jos). Din acest punct de vedere, trebuie spus că orașul gravitează în jurul a câtorva structuri coerente: cea productivă, imediată - Șantierul Naval, cea a circulației mărfurilor – Piața și ultima, dar foarte importantă – structura parohială. Se face însă o distincție netă între orașul portuar, cu instalațiile de depozitare și construcție, și arealul rezidențial, care este pe structura parohială, având însă ca numitor comun activitatea comercială practică atât de mănăstiri cât și de negustorii propriu – ziși.

Din punct de vedere al comenzii pentru anumite genuri de categorii din sfera artelor, se poate constata o grupare pe zona bunurilor de consum, de folosință imediată, și a celei cu statut special, în speță acea categorie care are calitatea de a fi dorită, intrând în sfera bunurilor de prestigiu. Repertoriul ornamental al ceramicii este același atât pentru oraș cât și pentru teritoriu, cu diferența că în spațiul rezidențial se observă o predilecție pentru produse de tradiție, am putea spune „ilustră”, predilecție motivată desigur și datorită puterii crescute de cumpărare. Pe de altă parte, frecvența materialelor ceramice în ansamblu este mult mai mare în oraș, fără a mai vorbi de categoriile care nu se regăsesc în teritoriu. Acest lucru este normal, dacă luăm în considerare densitatea populației pe areal.

„Colibele sunt împrăștiate fără niciun fel de ordine într-un spațiu atât de mare care ar putea adăposti de zece ori mai multe case și locuitori ...”¹⁶. „Un sat în Moldova este o grupare de colibe cu un singur nivel construite din chirpic sau lemn, acoperite în întregime cu paie sau scânduri ...”¹⁷.

Dar ... „prăvăliile ... și acestea din lemn par veritabile maghernițe în comparație cu luxul afișat astăzi în cele mai mici magazine din orașele europene. În comparație cu acestea din urmă unde ornamentele și vitrinele sunt cam totul, intrați într-una din prăvăliile din Galați și nu o să fiți puțin surprinși să găsiți îngrămădite mormane de marfă”¹⁸. De asemenea, „castelul prințului ... seamănă cu casele

¹⁶ S. Callimachi, *Pagini inedite despre Moldova, Însemnările unui călător străin din întâia parte a veacului al XIX-lea*, București, 1947, p.27.

¹⁷ St. Ig. Raicevich, „Observații istorice despre Țara Românească și Moldova”, în *Călători străini despre Țările Române*, vol. X, partea I, Editura Academiei, București, 2000, pp. 507-508.

¹⁸ S. Callimachi, *op. cit.*, p. 14.

rustice din Normandia ... nu o data însă salonul de la Pechea a reunit întâlniri care nu erau mai prejos decât cele din cele mai civilizate orașe ale Europei”¹⁹.

În acest context, era normal ca, pe de o parte, să avem o anumită plafonare a comenzii de bunuri artistice în teritoriu și o exuberanță în centrul de rezidență sau în spațiile marcate de personajele care aparțin păturilor elitiste. Un model, odată ajuns a reprezenta un bun de valoare, nu în sensul concret, material, al cuvântului, ci în cel al reprezentării personajului prin realitatea de a-l putea deține sau măcar de a-l dori, înseamnă mai mult decât o soluție de existență din zona normalității zilnice. Mirajul bucuriilor de reprezentare a fost și este mult mai important decât concretul imediat. Predilecția pentru anumite tipuri de bunuri implică problema satisfacerii unui anume prestigiu. Este, evident, vorba de bunuri care au calitatea de a fi dorite, ele conferind deținătorului capabil să și le procure, un anume statut prin care se poate impune față de ceilalți sau își poate găsi o liniște personală.

Tipologic, în analiza noastră, am luat în considerare obiectele cu semnificație strictă (de uz laic și de cult) și cele cu semnificație complexă (de podoabă, de marcă evidentă a unui stat social sau a unui nivel ocupațional). Pe de altă parte, cele două categorii de semnificații se implică reciproc. Astfel, obiectele din prima grupă, în special în condițiile în care fac obiectul unei donații sau a unei folosințe speciale (în cazul ospetelor de ceremonie), poartă amprenta dorinței de afișare a unui prestigiu social sau pot fi considerate ca obiecte ce înfrumusețează locul de cult ori ambientul înconjurător, deținând deci funcția de podoabă. În cazul semnificației complexe, este implicată și semnificația strictă, aceea de folosire a podoabei în funcție de specializarea ei concretă.

Referitor la categoria produselor cu valențe artistice, cu funcționalitate strictă, de uz laic sau de cult, se constată, pentru zona Galați, preferința pentru obiecte ce vădesc un eclecticism al compozițiilor datorat în mare parte includerii spațiului românesc în circuitul european. Se remarcă și creșterea nevoii de asemenea obiecte rezultate ale încetățenirii unor modele artistice acceptate, ce a dus la dorința de afișare a prestigiului, prin îndeplinirea funcției de ctitor ori donator (de exemplu) chiar în condițiile în care statutul social și, în primul rând cel financiar nu oferă posibilitatea realizării unor opere de excepție. Acest lucru este valabil și pentru podoabe, văzute ca obiecte cu semnificație complexă, în esență de înfrumusețare imediată a individului și de afișare a unui anumit prestigiu. Podoabele se constituie într-un fond de documentare (termen înțeles în accepția sa largă și ipotetică, dar cu atât mai captivantă) asupra climatului spiritual-ideatic al orașului Galați în epoca premodernă și modernă. Descoperite în principal în necropole, ele semnifică decodificarea unor opțiuni, bunul funerar fiind o opțiune a individului sau a comunității în a sugera statutul personajului. Repertorierea

¹⁹ *Ibidem*, pp.28 – 29.

obiectelor de podoabă și stabilirea unei tipologii înseamnă a afla în ce măsură climatul spiritual al zonei se implică în spiritul de tradiție bizantină pură sau mediat de spațiul balcanic și forma de tipar apusean, din punct de vedere stilistic. Pe de altă parte, obiectele de podoabă pot sugera ecouri ale unei anumite modalități de exprimare, în sensul preferinței de către indivizi sau grupuri a unor modele considerate a fi ilustre, deci având calitatea de a fi dorite.

Piese analizate - cercei, inele, brățări, accesorii vestimentare – de pe parcursul secolelor XVI – XIX, din zona Galați, se plasează prin prisma actului de comandă și dorință de păstrare, chiar și după moarte, la limita dintre intenționalitatea afirmării unui statut și a declarării acestuia.

Piese din materiale nobile, cu execuție tehnică deosebită, semnifică existența unei comenzi sociale cu susținere materială deosebită, aflată în opoziție față de comanda modestă ce are ca finalitate achiziționarea de obiecte pe măsura posibilităților financiare. Perpetuarea unor forme vechi, în variante adaptate gustului local, trebuie pusă pe seama obișnuinței comenzii față de un anumit tip de obiecte. Interpretarea noastră este mai mult o proiecție a actului de comandă și acceptare decât identificarea pură a unor atitudini precise, lucru ce ar fi imposibil de altfel. Identificarea trecerii de la obișnuința față de anumite modele, la nevoia schimbării repertoriului, prin acceptarea unor noi formule, chiar dacă nu sunt dintre cele mai ilustre, reprezintă un fenomen socio-cultural care merită a fi marcat. Obiectele analizate justifică tocmai această trecere, care uneori apare sub forma unei pendulări între tradiție și nou, aceasta din urmă mai scumpă fără îndoială, posibilă însă prin dezvoltarea economică a orașului, a deschiderii către spații diverse, până la urmă sursa care atrage după sine existența puterii de cumpărare, care, de ce să nu recunoaștem, formează și un anume gust al epocii.

Realitatea epocii, ambientul general este oferit și de informațiile călătorilor străini trecători prin acest spațiu în intervalul secolelor XVII - XIX. Informația generală pe care o avem de la acești observatori este oferită prin imaginea percepută. Aici intervin problemele legate de valențele psihologice ale individului - element receptor și mai apoi furnizor de date. Acestea, în mai toate cazurile, poartă alura de adevăr informațional. Mai există și clipa trăită intens care estompează acumulările informaționale. Relatările obiective sunt rare. În primul rând, trebuie remarcată specificitatea capacității de percepție a călătorului străin ce asociază la o denumire realitățile deja cunoscute pentru alte spații culturale. În general, avem marcată, din punct de vedere topografic, distincția dintre orașul de sus și cel de jos.

Orașul de jos era zona portului iar cel de sus terasa înaltă a Dunării, ce reprezintă zona de evoluție a așezării. Cu cât afacerile prosperă, aici vor apărea construcții de anvergură care vor începe a da o notă de particularitate față de orașul de jos. Amploarea știrilor apare în secolul al XVII-lea, se amplifică în veacul următor pentru ca în secolul al XIX-lea să devină mai mult decât abundente. Aceste

informații, coroborate cu imaginile datorate „corespondenților de presă” ce immortalizează prin imagine aspectul orașului mai ales pentru secolul al XIX-lea, formează acel cadru care, și prin susținerea evidențelor arheologice, conferă o percepție a ansamblului ideatic care a făcut posibilă comanda către anumite producții artistice din cele mai diferite segmente.

Cel puțin pentru secolul al XIX-lea, Galații reprezentau o locație mai mult decât interesantă, locație obligatorie mai ales pentru cei care aveau ca destinație directă, capitala Moldovei și anume Iași.

Ca urmare a acestor peripluri ale vizitatorilor străini ne-au rămas gânduri, reflexii, note și imagini despre cum era percepută zona, în epocă, de către cei care erau obișnuiți cu un cu totul alt tip de organizare a spațiului.

În esență, imaginea ar fi: abundență de produse, prețuri mici, oportunități de dezvoltat afaceri, mizerie, lipsă de igienă, început de viață normală după tipicul știut în anumite zone ale orașului. La prima vedere, toate aceste informații nu oferă un aspect foarte confortabil din punctul de vedere al patriotismului local. Sensul cercetării este tocmai punerea în ecuație a adevărului, cu toate părțile mai mult sau mai puțin rezonabile ca ansamblu de percepere a trecutului. Importantă rămâne decodificarea ambientului care a putut comanda repere de manifestare artistică și înțelegerea preferinței pentru anumite categorii.

În relația orașului cu teritoriul, adică a unui habitat care, cel puțin în secolul al XVII-lea, nu însemna altceva decât un spațiu ce însuma, de-a lungul Dunării, având ca axă Vadul principal de trecere către Dobrogea, nu mai mult de 1 km, iar spre nord aproximativ 800 de metri, această unitate administrativă ajunge să controleze teritoriul aferent. Din acest punct de vedere, respectiv cel administrativ și economic, orașul ajunge, datorită condițiilor specifice, principalul coordonator în arealul aferent. Relația oraș - teritoriu nu înseamnă numai o decodificare din punct de vedere administrativ, ci și o repartizare a gusturilor privind comanda, preferința către anumite categorii de manifestare artistică înțeleasă ca formă de manifestare a identității, de tipul: centru de rezidență, zonă de subordonare. În plan general, veacurile XVIII - XIX reprezintă, pentru arta veche românească, nu declinul medieval, cum s-a afirmat de atâtea ori, ci semnul febrei moderne de căutare a ceea ce e nou și convenabil spiritului local, fenomen apărut în arta noastră încă din secolul al XVII-lea²⁰.

Până la reprezentările secolului al XIX-lea în perioada de maximă opulență a orașului, când modelele occidentale reprezintă sursa de inspirație pentru decorarea reședințelor protipendadei, icoana va reprezenta principala atracție în privința comenzii sociale. În esență, icoana pe lemn își are ca spațiu de plămădire și apogeu

²⁰ R. Theodorescu, *Arta și politica în Moldova*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A. D. Xenopol”, XIX, 1982, Iași, p. 49.

lumea rafinamentului bizantin, ce preluase moștenirea greco-romană și orientală, cu amprenta sa de frumos antic, și o îmbrăcase în hainele de exprimare creștină, respectiv *ideea* materializată prin chip, adică prin „Ikon”²¹. Arta icoanei parcurge drumul de la reprezentarea ideală a unui tip de personaj către umanizarea figurii. Se ajunge însă și la schematizare, ce face trecerea de la obiectul de artă la produsul de serie. În esență, totul este o problema de gust și înțelegere. Gust al epocii și înțelegere a mesajului, icoana este o sinteză, o istorie comprimată a ideii creștine. Ea trebuie să comunice prin simbol. Simbolul se referă la înțelegerea și deci reprezentarea mesajului *strico senso*, potrivit canonului biblic, până la depersonalizarea totală a imaginii. Prin icoană, în esență, se face legătura dintre divinitate și credincios. Fiind mijlocitoare a circuitului sacru, ea trebuie să poarte amprenta posibilității. Aceasta, mai întâi, trebuie să existe și apoi să fie înțeleasă de comanditar și acceptată de cei cărora le-a fost oferită spre devoțiune, deci să se realizeze o comunicare, ceea ce este o problemă de comandă și acceptare.

Tipologic, distingem în zona Galați mai multe variante, grefate tocmai pe această idee a comenzii și a acceptării. Soluțiile oferite de creatorii care, până la urmă, formează piața de desfacere, sunt multiple, grefate pe evoluția firească a acestui gen artistic în epocă. Se continuă tradiția bizantină în limitele impuse de epocă, ajungându-se la o stilizare apropiată de grafismul ornamental, reluându-se ilustrarea aceluiași scene în simbolistica lor imuabilă. Se adoptă desenul mai alert, căutând a reînsufleți o iconografie obosită, prin introducerea unor detalii inspirate din pictura apuseană și mimarea unei gestualități baroce²². Se pictează mai aproape de trăirea obișnuită, când este vorba de perceperea canonului, ce nu mai apare ca sofisticare teologică, ci ca poveste ori ilustrare a unui fapt real, cu personaje care participă și transmit mesajul scenei, tratare specifică picturii populare. În privința acestui segment, putem discuta despre trei coordonate: viziunea apocaliptică, liniștea imaginii, forța liniei. Cu privire la cele trei elemente: tradiția bizantină, modelele afectate de iconografia apuseană, vigoarea creației populare, identificate în zona Galați se constată și o conjugare ce se manifestă printr-un eclecticism uneori surprinzător.

În ceea ce privește difuzarea modelelor plastice, putem spune că, în timp ce maniera populară se regăsește cu predilecție în zona platoului Covurluiului, mai ales în arealul Nicorești, Vizurești, Corod și în spațiul Prutului, în Galați abundă interpretările de sorginte grecească sau de influență slavă, în conotații manieriste.

În privința arhitecturii rezidențiale, începând cu secolul al XIX-lea, în Galați, apare o situație care nu mai este în coordonatele a ceea ce este notat ca existent

²¹ C. Nicolescu, *Icoane vechi românești*, Editura Meridiane, București, 1971, p. 7.

²² C. Pillat, *Locul bisericii din Roata - Cătunu în istoria artei Țării Românești*, în „Studii și Cercetări de Istoria Artei”, XIX, nr. 2, 1968, p. 203.

pentru vremurile anterioare. Mai ales după instituirea regimului de porto-franco, datorită avântului economic, aspectul oraşului se modifică substanţial. Evoluţia urbanistică a oraşului este un proces mai mult decât semnificativ şi de luat în seamă. Evident, sunt de găsit poticneli, lucrurile nu seamănă cu ceea ce se întâmpla în epocă în alte centre europene, dar, mai ales după stabilirea la Galaţi a sediului Comisiei Europene a Dunării, oraşul începe să arate a oraş. În concluzie, dacă pentru sfârşitul secolului al XVIII-lea avem marcată o aglomerare de locuinţe şi edificii, în secolul al XIX-lea putem vorbi despre o ordonare a spaţiului. Mărturiile unor călători străini, săpăturile arheologice, litografiile de epocă, cărţile poştale ilustrate din perioada 1897 - 1910, documentele de arhivă oferă posibilitatea unei analize a ambientului artistic în ceea ce priveşte patrimoniul imobiliar şi mai ales a organizării spaţiului citadin.

Repertoriul ornamenticii în arhitectura gălăţeană în epoca premodernă şi mai ales modernă se grefează pe influenţele europene adaptate, evident, gustului local. Realitatea existenţei arhitecturii vernaculare ca soluţie „din mers” la cerinţele imediate de funcţionare a imobilelor (ne referim la locuinţe, dar şi la spaţii cu destinaţii speciale) va face ca ornamentica să se muleze pe şabloane sau pe soluţiile găsite în contextul unor imobile pretenţioase.

În privinţa decoraţiilor din epocă, „în general, asistăm la un periplu de capiteluri compozit, baluştri sub ferestre încadrate de profiluri rectangulare, surmontate de amoraşi, stucatura interioară şi exterioară, motive vegetale, florale, antropomorfe, medalioane, acoperiş de tip baroc cu acelaşi tip de elemente, frize, bosaje, vase ornamentale etc.”²³ De sorginte decorativă neo-clasică, evident într-o variantă eclectică, sunt decoraţiunile constând în medalioane figurative pe ancadramentele ferestrelor amplu marcate de frize cu elemente vegetale. Declarative sunt şi interpretările statuare ce amintesc de modelele antice, într-o prelucrare evident de „fin de siècle”, ce străjuiesc accesul în diverse ansambluri de locuinţe. Probabil componenta grecească sau, în genere, mediteraneană, a componenţei oraşului şi-a spus cuvântul prin aceste elemente de marcare a statutului personajelor deţinătoare a imobilelor respective.

Un amestec de stiluri este evident şi în alte ansambluri arhitectonice. Coloane cu terminaţii în capiteluri de respiraţie corintică ori compozită, de fapt serii la modă şi pe gustul beneficiarilor, în relaţii cu stucaturi ce reiau modele baroc ori rococo, acestea şi ele în variante adaptate pe relaţia comandă, atelier, putere de cumpărare, sunt o prezenţă mai mult decât semnificativă în oraşul secolului al XIX-lea. Ca şi în alte localităţi din Moldova “construcţiile impresionează prin

²³ J. Weber, M. Weber, *Similitudini ale repertoriului decorativ în arhitectura eclectică din Europa între 1860 şi 1914. Studiu de caz: Viena şi Bucureşti*, în „Monumentul”, X, Iaşi, 2008, p.420.

echilibrul dintre planimetrie, volumetrie și decorul fațadelor (finisaje din cărămidă aparentă, bosaje în colțuri, casetoane sub cornișă, brâie și ancadramente profilate, console din lemn crestă)²⁴.

Cu totul altfel stau lucrurile atunci când vorbim despre arealul periferic. Se identifică amenajări edilitare care se aflau sub standardele dorite în epocă, de aici și numărul mare de încercări de reglementare urbanistică. Arhitectura eclezială se supune și ea posibilităților materiale și a ușurinței de procurare a materialelor de construcții. Oricum, comparativ cu spectrul așezămintelor civile, locașurile de cult sunt pe departe cele care atrag atenția călătorilor străini prin masivitate și opulență, în comparație cu precarul imagistic și funcțional al habitatului diurn. Pe lângă edificiile ce se înscriu în repertoriul normal al arhitecturii ecleziale se remarcă biserica fortificată Precista după modelul căreia probabil a fost edificată și biserica Sf. Gheorghe. Meterezele²⁵ de luptă ale Precistei sunt remarcate încă din secolul al XVII-lea, rămânând ca punct de interes și în vremurile mai aproape de noi. În descrierea din 1890 se specifică: „acest templu a servit și ca cetate, căci și până azi între acoperământ și bolta are un loc spațios de adăpostire și niște deschizături pentru apărare contra inamicilor, iar deasupra altarului are o cameră mare unde la invazii se asigurau diferite odoare”²⁶. Amploarea monumentului este argumentată și de descoperirile arheologice. Galațiul a fost un oraș deschis, această biserică contând ca citadela așezării.

În privința picturilor murale, dacă, în oraș, ca și în cazul icoanelor, se observă o aplecare către modelele de influență sudică, în teritoriu se reia repertoriul iconografic de tradiție clasică românească. La Roșcani, de exemplu, pictura, ca stil, aparține într-un total veacului al XIX-lea de început cu pendulările sale între tradiția bizantină filtrate prin experiența brâncovenească și căutările de modalități noi de expresie picturală, în primul rând descoperirea volumetriei faciale ce oferă posibilități fascinante de sugerare a individualității fiecărui personaj, totul însă cu respectarea Erminiei. Respectarea acesteia nu înseamnă o sărăcire a paletei de exprimare decât în condițiile în care lucrurile se fac artificial, prin repetarea fără suflu a unei imagini eludând artisticul.

Pictorul de la Roșcani nu se simte deloc încorsetat. Respiră aici un suflu de curățenie, de adâncă credință și aplecare spre mulțumirea lucrului bine făcut, spre comanditari și drept credincioșii ce aveau să simtă și simt izvorul iubirii din credința și arta sa.

²⁴ M. Popa, *Considerații privind arhitectura urbană în orașul Huși (secolul XIX-lea – prima jumătate a secolului al XX-lea)*, în „Monumentul”, VII, Iași, pp. 196 – 197.

²⁵ R. Theodorescu, *Despre o biserică fortificată de la hotarul Moldovei*, în „Monumentul”, XII, vol. II, Iași, 2011, p. 166.

²⁶ D. Faur, *Galațiul Nostru, Însemnări istorice și culturale*, Galați, 1924, p. 68.

În zona laică, în aceeași perioadă, se observă o amplificare a ceea ce semnala Dimitrie Cantemir pentru epoca sa. „Domnii noștri urmau după pilda senatului Veneției, cel slăvit întru înțelepciunea cârmuirii...”. „Drumul de la Moldova la Veneția se făcea în 30 de zile și vasele negustorilor venețieni aduceau în porturile noastre între alte obiecte, fel de fel de obiecte de lux. Curțile domnitorilor și ale boierilor noștri, îmbrăcămintea lor și a femeilor lor, multe obiceiuri se întâmplă aceleași ca și la Veneția”²⁷.

Interioarele de lux din casele protipendadei gălățene rivalizau cu exemplele central europene, moda impunându-și cuvântul în condițiile în care exista o putere de cumpărare mai mult decât evidentă, mai ales pentru secolul al XIX-lea. Ambientul gălățean în epoca premodernă și mai ales modernă se grefează „pe starea social-politică a unei societăți în tranziție dar și pe capacitatea de asimilare a elementelor stilistice europene pe fundalul autohton”. Întâlnim, în fotografiile de epocă dar și prin memoria generațiilor, argintărie, sticlă prețioasă, porțelan, faianță cu mărcile unor renumiți producători, de multe ori insistându-se și pe practica personalizării obiectelor, acest lucru dând o notă de opulență aparte prin declarativul evident. Încărcate de valori simbolice, prețioase, din categoria bunurilor de reprezentare, spațiile de locuit, de odihnă, de recepție, de depozitare, etc. (din această categorie) au contribuit la redarea imaginii unei societăți care ne satisface (în, din păcate, continua raportare și comparare cu alte spații ce au avut o evoluție deosebită față de a noastră) prin decodificarea unui ansamblu societal cu nimic mai prejos de modelele curente ale spațiului European. „Prezența garniturilor de mobilier, a diverselor piese de artă decorativă și funcțională demonstra prestigiul socio-financiar al proprietarilor, dorința manifestă de racordare la moda impusă de arbitrii modei de gen, orașe și țări central și vest europene, recunoscute ca atare. Aceasta și pentru că, secolul al XIX-lea era marcat de etichetă, de reguli de comportament, domeniu în care imitația era evidentă”²⁸.

În concluzie, pe măsură ce ordonarea și includerea într-un circuit internațional se manifestă organic și nu aleatoriu prin transportul de mărfuri datorită posibilităților naturale și a conjuncturilor geo-politice, atmosfera generală ajunge să fie compatibilă cu modelul European. Evident că nu este vorba numai de o neapărată comparație cu nivelul general al epocii, întreg spațiul est-european avea o specificitate marcantă, ci numai de o înțelegere și decodificare a acestei specificități. Specific pentru zona Galați este păstrarea unei înclinații către produsele de tradiție bizantină ca în tot spațial românesc, însă cu o mai rapidă accelerare a preferințelor îndreptate către alte medii culturale datorită, în primul rând, circulației informației prin deschiderea comercială a portului de la Dunăre.

²⁷ M. N. Pacu, *Cartea județului Covurlui: Note geografice, istorice și mai ales statistice, Galați, 1891*, p. 212.

²⁸ Elena Olariu, *Mentalități și moravuri la nivelul elitei din Muntenia și Moldova. Secolul al XIX-lea*, Editura Universității București, București, 2006, p. 211.